

Yslam dünýäsi alaçsyz, munuň çözüdi nämede?

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Yslam dünýäsi alaçsyz, munuň çözüdi nämede? YSLAM DÜNYÄSI
ALAÇSYZ, MUNUŇ ÇÖZÜDI NÄMEDE?

Yslam dünýäsiniň häzirki başdan geçirýän tragediýasy hakykatdanam ýüregiňi gyým-gyým edýär. Indoneziýadan Marokka, Gazagystandan Sudana çenli yslam geografiýasynda diňe ýönekeý adamlar däl, hökümetlerem, ýerli dolandyryş edaralary-da, döwletlerem özlerini alaçsyz we güýçsüz duýýar. Şonuň üçinem iki milliard adamyň ýüregi alada-gaýgydan we gahar-gazapdan doly.

Munuň sebäbi on aý bärei Gazada dowam edip gelen musulman genosidi, munam az görýän ýaly Ysraýylyň guduz açan ýaly beýleki musulman ýurtlara agyz urmagy, döwlet ýolbaşçylaryny, ýokary wezipeli işgärleri iň rehimsiz we adamkärçilige

sygmaýan ýollar bilen öldürmegi, ýok etmegi.

Musulmanlary örteýän zadam, iki asyra golaý wagt bäri demokratiýa, adam hukuklary, şahsy azatlyklar ýaly temalarda başgalara akyl satýan, tankyt edýän, ýazgarýan Günbatar siwilizasiýasynyň bu genosidi duruzjak bolmagyň gamyny iýmek beýlede dursun, gaýtam tersine, ähli mümkinçilikleri bilen ganojak jöhitleri goldamagy we arkasynda durmagy boldy. Iň ýamany-da bütin bu zatlaryň garşysynda elli garaşsyz ýurtdan ybarat gojaman dünýäniň hiç zat etmezligi, bialaç synlap durmagy.

XIX asyrdan bäri basylyp alynmaga we koloniýalaşdyrmaga başlanan yslam geografiýasynda Birinji jahan urşunyň oňüsrasynda Günbataryň basyp almadyk iki sebiti galyppy: bularyň biri Anadolynyň suwsyz tebsiräp ýatan ýerleri, ikinjisi-de Owganystanyň daglyk sebitleri.

Birinji we ikinji jahan uruşlaryndan soň çäklerini Günbataryň çeken birnäçe musulman ýurdy guruldy we garaşsyzlygyny aldy. Emma bu ýurtlaryň juda azy garaşsyzlygyny hakyky göreşiň netijesinde gazanyp bildi. Köpüsi bolsa Günbataryň özi tarapyndan öz erkine goýberildi. Edil şolar ýaly XX asyryň ahyrynda sowet geografiýasyndaky musulman respublikalar-da (Russiýanyň içindäki awtonom respublikalardan we oblastlardan başgasy) tötänlik bilen we özleri islemezden garaşsyzlygyny aldylar.

Garaşsyzlygyny alan musulman ýurtlar ösmek, galkynmak we Günbataryň yzyndan ýetmek üçin birnäçe ýola, emele, usula ýüz urdy. Günbatardan parlament, demokratiýa, saýlawlar, profsoýuzlar, zawod-fabrikler, metbugat serişdeleri ýaly birentek zady kopiýalap aldylar. Emma bularyň biri-de garaşylan netijäni bermedi.

Çünki musulmanlar Günbatar ösüşiniň aňyrsynda ýatan pelsepewi düşünje, nukdaýnazary, durmuşa bokan garaýşy bilen gyzyklanmagyň ýerine diňe onuň önümlerini alyp, gysga ýolda maksatlaryna ýetjek boldular. Ýagdaý şeýle bolansoň, garaşylan netijäni gazanyp bilmediler.

Belki-de soň üçin bolsa gerek, soňky yetmiş-segsen ýylda Günbataryň goşunlary bilen garşylaşan musulman goşunlary gumbaýrak deýin dargadylar. 1967-nji ýylyň Arap-Ysraýyl urşy ýa-da togsanynjy ýyllar we şondan soňky birinji we ikinji Pars aýlagy uruşlary munuň iň bärkije mysallary. Häzirem şu ýagdaýy Eýran başdan geçirýär.

XX asyry dünýewi we dinçi diktaturalar, harby döwlet agdarylyşyklary, ýeke-täk adam ýa-da maşgala dolandyryşlary bilen yrýa eden yslam geografiýasy XXI asyrdada öňki ýalňyşlyklaryndan ders alarly däl, gaýtam tersine, bu geografiýada adam hukuklarynyň, demokratiýanyň, şahsy azatlyklaryň, gündelik hak-hukuklaryň çygry we örüsi barhadaralýar. Ýogsam bolmasa musulmanlary birinji halas etjek zat şu gymmatlyklaryň belende göterilmegi we bularyň dilujy däl-de iş ýüzünde amala aşyrylmagydyr.

Häzir yslam geografiýasynyň iň garaňky ýurdy bolan Owganystandan iň aýdyň ýurdy bolan Türkiýä çenli çar künjegindäki adamlar Günbatara gidip arzuwlaýyşlary ýaly durmuşda ýaşamagyň hyýalynda gezýärler. mümkinçiligi barlar şonsuzam gidýär, ýoklaram elde baryny-ýoguny sarp edip gitjek bolýar, hatda munuň üçin janlaryny howp astyna salmakdanam gaýtmaýarlar.

Ýekeje pursatlyk üçin millionlarça musulmanyň küýseýän we arzuwlaýan durmuşynyň yslam geografiýasynda berkarar edilendugini göz öňüne getirip görüň. Marokkodan başlap Türkiýä, ol ýerdenem Eýrandyr Päkistanyň üstünden Indoneziýa çenli adamlaryň hakyky manyda demokratik we hukuk döwletinde ýaşaýandygyny, hemmeleriň kanunyň öňünde deňdigini we Gurhanda birnäçe ýerde ýanjalyp aýdylan «iş oňarýan adama beriň» aýatynyň hutma-hut ýerine ýetirilişini göz öňüne getiriň.

Marokkodan howalanan ýolagçy Türkiýede, Eýranda, Päkistanda ýa-da Täjigistanda başyna näme bilen garşylaşjagyny, bolmajak işleriň başyna inmejegini bilse we gorkman-ürkmän arkaýyn gezip bilse. Edil şwesiýalynyň Londonda, Parižde, Nýu-Ýorkda ýa-da Melburnda arkaýyn gezip bilşi ýaly.

Eger şeýle bolaýsa dagy, yslam geografiýasynda durmuş jennete dönerdi, hiç kimse ýurduny taşlap eklenç üçin ýat ýurtlara gitmäge zerurlyk duýmazdy, belki-de, göçe-göçlükler tersine bolardy.

Günbatar tarapyndan itilip-silterlenen, basylyp alynan, koloniýalaşdyrylan Ýaponiýa, Hytaý, Günorta Koreýa, Taýwan ýaly ýurtlar başdan geçiren kösençliklerinden degerli netije çykaryp, gaýtadan aýaga galmagy başardylar. Häzir bu ýurtlar Günbatara tehnologiýa önümlerini satyp, hamana ädikçiniň özüne ädik satýarlar.

Elbetde, Uzak Gündogar ýurtlary-da entek demokratiýany doly özleşdirip yetişmediler. Emma özleşdirip yetişen bir zatlary

bar, olam – ylym-bilim, pähim-paýhas we ýedi ölçäp bir kesmek. Olar ylym-bilimi we pähim-paýhasy özlerine çelgi edinendikleri üçin göz önüne tutan maksatlaryna aňsat ýetdiler.

Eýsem edil şular ýaly ugur-ýoldan yslam dünýäsi ýöräp bilmezmi? Hernäme-de bolsa, akylyň ýoly bir ahyryn. Olary üstünlige ýetiren ylmy we rasional düşünje formasy bizi-de salamatlyga ýetirip biler.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşayan türkmen žurnalisti.

Sişenbe, 06.08.2024 ý. Publisistika